

ORTA ASYA'DAN MEZOPOTAMYA'YA SUMER GÖÇLERİ VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

Mehmet MANDALOĞLU

Dr. MEB Keçiören Lisesi

Özet

Sumerliler Mezopotamya'ya göç ederek gelmiş bir kavimdir. Onların göçleri milattan önceki dönemlere tarihlenmektedir. Geldikleri coğrafyada medeniyetin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Mezopotamya'ya geliş güzergâhları ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Hazar Denizi veya Aral Gölü çevresinden geldikleri görüşü ağırlık kazanmaktadır. Sumerliler kendilerine özgü bir yazı ve dil geliştirmişlerdir. Dilleri Ural-Altay dil grubundandır. Bu yüzden Orta Asya menşeli bir kavim oldukları düşünülmektedir. Sumerlilerin Türk olduklarına dair bazı tezler ortaya atılmıştır. Bu tez tarih, kültür, dil, gelenek-görenek, defin adetleri, vb. olarak onaylanabilir. Orta Asya'dan Mezopotamya'ya göç eden Sumerliler konar-göçer Türk kavimlerine bir örnektir. Sumer kültürü göçler sonucunda Avrupa'ya taşınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Sumer, Yazı, Dil, Göç, Kültürel Etkileşim

SUMERIAN MIGRATIONS FROM CENTRAL ASIA TO MESOPOTAMIA AND CULTURAL INTERACTION

Absract

Sumerians are a people came migratory routes Mesopotamia. Their migration is dated to the periods of centuries ago. Region of origin contributed to the development of civilization. There are various opinions about the arrival routes to Mesopotamia. They gain weight around the opinion of the Caspian Sea and Aral Sea. Sumerians developed their own unique writing and language. Language is Ural-Altai group. Therefore the Central Asian origin are thought to be a people. Turks that they were the Sumerians was put forward some theses. In this thesis, the history, culture, language, traditions, burial customs, and so on as may be approved. Sumerians, who migrated from Central Asia to Mesopotamia, is an example of nomadic Turkish tribes. Sumerian culture has been moved to Europe as a result of migration.

Key Words: Central Asia, Sumerian, Text, Language, Migration, Cultural İnteraction

GİRİŞ

Kavimlerin ortaya çıkışlarında ve başka kavimlerle etkileşimlerinde göçlerin etkisi büyüktür. Göçlerin büyük bir kısmı Asya içlerinden yapılmıştır. Göçlerin yapıldığı yer ise Türklerin anavatanı olarak kabul edilen Orta Asya'dır. Orta Asya merkezli yapılan göçler dalgalar halinde belirli zaman dilimlerinde yapılmıştır. Kavimler bir yerden başka bir yere çeşitli sebeplerle göç ederlerken belirli güzergâhları takip etmişlerdir. Göçler çoğunlukla doğudan batıya doğru olmuş bazen de ters istikamette yapılmıştır. Binlerce yıl dalgalar halinde devam eden göçler başlıca iki yoldan olmuştur. Bunlardan biri kuzey yoludur. Bu yol Ural dağları ile Hazar denizi arasından ve Karadeniz'in kuzeyinden geçmektedir. Güney yolundan Kafkasları geçmek suretiyle kuzey yoluna ulaşan kabileler de olmuştur. Güney yolundan Ön Asya'ya aralıklı olarak yapılan göçler tarih öncesi devirlerde başlamıştır. Buraya ilk göç edenlerin Sumerliler olduğu kabul edilmektedir. Sumerliler'in Turanî bir kavim olması, bunların menşeyini Orta Asya'ya götürmektedir (Durmuş, 1993: 21).

Sumerliler ile ilgili bilgilerimizin çoğunluğu I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki zaman diliminde yapılan kazılar sonucunda gün yüzüne çıktı. Sumerliler ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunluğunu dilleri, kültürleri, yaşam biçimleri üzerinde yapılan araştırmalar oluşturmuş, onların nereden geldikleri ve erken tarihleri üzerinde fazla durulmamıştır. Ülkemizde Sumeroloji araştırmaları ise Atatürk'ün talimatı doğrultusunda başlatılmıştır. Atatürk, Sumerlilerin Türklerle kültür ve dil bakımından yakın olduğu düşüncesindedir. O, Sumerlilere ait bilimin henüz çocukluk çağında olduğu bir devrede, dillerinin Türkçeye benzediğine ve Asya topraklarından gelmiş olduklarına inanmıştı (Çığ, 1994: 235).

Sumerlilerin Kökeni ve Tarih Sahnesine Çıkışları

Alman Sumerolog Hartmut Schmökel'e göre Sumerliler, "geniş yüzlü, küçük kafataslı, ileriye doğru çıkan düz burunlu, ince dudaklı, küçük ağızlı, kısa alt çeneli, dar alımlı ve geniş tıknaz bedenli insanlar" olarak tanımlanmışlardır. Onlar, rölyef, mühür ve stellerden çıkarıldığı kadarıyla, tıknaz, küçük kafatası olan, açılmış iri gözlü, siyah saçlı, kat kat ve ustaca kesilmiş uzun sakallı, taç veya örgülü saçlı, çoğunlukla da kel insanlardı (Uhlıg, 2006: 65). Sumerliler İsa'dan üç bin yıl önceki zamandan evvel Irak'ın güneyini yurt edinmiş ve bu mıntıkanın, yani Irak'ın kuzey kısmına bile tam mânasile yerleşememiş küçük bir kavimdir. Göçlerinin tarihini nisbi kronolojiye, yani kazılarla ortaya çıkan tabakalardan hangisine rastladığına göre bile, tespit edemiyoruz; kaldı ki mutlak kronoloji ile yani müspet yıllarla tespit edilebilsin. Sumerliler Irak topraklarını 1000 yıldan fazla bir zaman Sami Akadlarla paylaşmışlardır (Landsberger, 1943: 89). "Eski Ortadoğu'nun Kültür Tarihi" adlı eserinde Hartmut Schmökel, Sumerlilerin 3. bin yılın biraz öncesinde göç ettiklerini ve kuzeydeki üstünlüklerini elde tutarlarken güneyin bin yıldan daha fazla bir zaman önce Sumerlileştiğini belirtmektedir (Uhlıg, 2006: 55). Daha İsa'dan 2000 yıl öncelerinde bile, kendileri ve dilleri artık ölmüş bulunduğu halde, Sumer dili Babil mekteplerinde İsa'nın doğumuna kadar okutulmuş ve Babil mabetlerinde Sumer ilâhileri terennüm edilmişti. Babil yazısının yayılması ile Sumer dili batıya kadar yayılmış bulunuyor, 1400 ile 1200 yılları arasına rastlayan devrede Hitit Devleti'nin merkezindeki mekteplerde de Sumerce okutuluyordu. İkinci bin yıl ortalarında bir taraftan Babillilerin yurtları, diğer taraftan Anadolu ve Mısır olmak üzere sınırlanmış bölgede de Sumerce okutuluyordu (Landsberger, 1943: 89). Sumerce yapı bakımından Ural-Altay ve bazı Kafkas dilleri ile

benzerlikler gösterir (Günbattı, 2007: 14). Kullanmış oldukları dilin Ural-Altay dil ailesine ait olması, bu kavmin Asya menşeli olduğunu göstermektedir (Çeçen ve Gökçek, 2005: 2).

Sumerlilerin etnik kökenlerinin üzerinde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar neticesinde öne çıkan en önemli görüş Sumerlilerin Türklüğü meselesidir. Yapılan araştırmalarda Sumerlilerin Türk oldukları konusuna delil teşkil edecek en önemli kanıt onların dillerine yansımış sözcük dağarcığında aramak yerinde olacaktır. Sumerce ile Türkçe arasındaki gerek ses gerekse anlam bakımından benzer bazı kültür kelimeleri Sumerlilerle Türkler arasındaki bu bağlantıyı daha da güçlendirecektir (Çeçen ve Gökçek, 2005:2). Kompleksiv cümle yapısı ile sıkı bir ilgisi olan zincirleme ibare şekli arka arkaya sıralanıp sonunda bir gramer eki ile bağlanan ve bir küll teşkil eden ibarelerdir. Bu hususiyeti Türkçede görürüz (Landsberger, 1943: 95). Buradan hareketle Sumerlilerin Türklüğü izah edilmeye çalışılmaktadır. Sumerlilerin dilleri ve dil grupları diğer dünya dilleri ve dil grupları arasında karşılaştırılmıştır. Sumerce ile Türkçenin karşılaştırılması neticesinde iki dildeki ortak kelimelerin varlığı Sumerlilerin etnik yapısının Türk olduğu tezini doğrulamaktadır. Arkeolojik ve antropolojik belgeler de Sumerlilerin kimliğinin belirlenmesine katkı sağlıyor ve Türklükleri tezini güçlendiriyor (Durmuş, 2006: 13). Türkçe "ev-de" yerine Sumerce "e-ta" gibi benzerliklerde gevşek bir akrabalık ifade eder. Yine bu gevşek akrabalığın diğer bir delili daha, Sumercede olsun, Türkçede olsun birinci şahsın *M* ikinci şahsın *S* ile gösterilmesidir (Landsberger, 1943: 95). Öte yandan, Sumerliler'in dilleri de bu görüşü destekler mahiyettedir. Zira Sumerce, yapı bakımından Türkçenin de dâhil olduğu "eklemeli" veya "bitişken" diller grubu içinde yer almaktadır. Hatta bu konuda yapılan araştırmalarla 200-300 kadar Sumerce kelimenin Türkçe ile ilgisi görülmüştür (Koca, 1992: 38). Ayrıca, yapı bakımından aynı benzerlik Urartu dili ile Türkçe arasında da görülmüştür (Koca, 1990: 23). Sumerlilerle Türkler arasındaki akrabalık ya da aynı ırktan oluşları üzerindeki bilimsel verileri arkeolojik ve antropolojik çalışmalar oluşturmaktadır. Mezopotamya iklimine uymayan yünlü giysiler giymeleri, Mezopotamya'da bulunmayan madenleri işlemiş olmaları, ölü gömme adetleri ve brekisefal yapıya sahip olmaları, Sumerlilerle Türkler arasındaki bağlantıyı açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Çeçen ve Gökçek, 2005: 4-5).

Sumerlilerin Anayurtları, Mezopotamya'ya Göçleri, Göç Yolları ve Yayılma Sahaları

Sumerliler, Klasik Yunan kaynaklarında Mezopotamya (iki nehir arası memleket) adı verilen, Arap kaynaklarında da aynı manada Beyennehreyin denilen bugünkü Irak'ın güneyinde, sadece Bağdat-Basra arasındaki kısmında yerleşmiş eski bir kavimdir (Bilgiç, 1982: 81). Sumerlilerin ilk yurtlarının neresi olduğu konusunda bazı fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Asya'dan bir yerden göçtükleri kabul edilmekle beraber, anavatanlarının neresi olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır (Günbattı, 2007: 1). Tanınmış Sumerolog S. N. Kramer ise Sumerliler'in ana yurtlarının bilinmediğini belirtmektedir (Bilgiç, 1982: 86; Kramer, 2002: 64). Klasik çağlarda Babil ülkesi adıyla bilinen Sumer, Mezopotamya'nın aşağı yarısından oluşur; bu alan kabaca günümüz Irak'ının, Bağdat'ın kuzeyinden Basra Körfezi'ne kadar olan bölümüyle özdeştir (Kramer, 2002: 13). Bilim adamlarından bazıları onların esas yurtlarının Orta Asya olduğu üzerinde görüş belirtirken bazıları da onların esas yurtlarının başka yerler olduğu düşüncesindedir. Tanınmış Sumerolog S. N. Kramer, Sumerliler'in Enmerkar ve Lugalbanda destanlarında anlatılan kahramanlık öykülerine dayanarak, ilk Sumer beylerinin Hazar Denizi yakınlarında bir yerde aranan Aratta adlı şehir devletiyle yakın bir ilişki içinde

olduklarını, Sumerliler'in ana yurtlarının Aratta bölgesinde olabileceğini söylemektedir (Günbattı, 2007: 2; Kramer, 2002: 57).

Sumerliler M. Ö. IV. binin ikinci yarısında, Klasik Yunan kaynaklarında “ iki nehir arası ülke” anlamına gelen Mezopotamya'nın güneyine göçmüş bir kavimdir (Günbattı, 2007: 1). Sumerlilerin Mezopotamya'ya göçleri üzerinde değişik görüşler bulunmaktadır. “Eski Ortadoğu Saltanat Kapısının Sanat Tarihi” kitabının yayıncısı olan Winfried Orthmann yazdığı önsözde Sumerce konuşan halk gruplarının bu bölgenin ilk sakinleri olmadığını, milattan önceki bir zamanda buraya göç ettiklerini belirtmektedir (Uhlıg, 2006: 56). Kramer, Sumerliler'in kara yoluyla Mezopotamya'ya gelmiş olabileceklerini ima etmektedir (Bilgiç, 1982: 87; Günbattı, 2007: 2). Onların buraya genellikle doğudan gelmiş oldukları düşüncesi hâkimdir (Bilgiç, 1982: 85). Kramer, Sumerlilerin M.Ö. dördüncü binin ikinci yarısında gelmiş olduklarını belirtmektedir. Sumerliler, M. Ö. 3500 yıllarından biraz sonra güney Mezopotamya'ya göç etmiş olmalıdırlar. Bu tarih 3300'ler de olabilir (Bilgiç, 1982: 86-87). Göç edenler, geçiş bölgelerindeki halklarla savaşmaktan ziyade, yeni bir vatan bulmak amacındadırlar ve geniş alanları dalgalar halinde geçerek sular altında kalmış Fırat ve Dicle bölgesine ulaşırlar (Uhlıg, 2006: 13). Göç edenlerin Mezopotamya'yı özellikle seçip seçmedikleri tam olarak bilinmemektedir. Mezopotamya tarihi Sumerlilerin buraya gelmeleriyle başlamıştır. Onların Mezopotamya'ya nereden geldikleri tam olarak tespit edilememiştir. Bu konu ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar arasında en kuvvetlisi, Sumerliler'in Mezopotamya'ya Aral Gölü çevresinden, yani Orta Asya'dan geldikleri şeklinde ileri sürülen görüştür. Bu görüşte olan bilim adamları, Sumerliler'in eski Türk topluluklarından biri veya Türklerle akraba bir kavim olabileceği kanaatine varmışlardır (Koca, 1992: 38). Sumerlilerin dilleri de bu görüşü destekler mahiyettedir (Durmuş, 2006: 3). Kuzey Asya'da yaşayan Türk boyları özellikle Hazar Gölü yörelerinden, Kuzey İran'dan Güney Mezopotamya'ya göç etmişler, burada adları da Türkçe olan “Ur ve Uruk” kentlerini kurmuşlardır (Hatiboğlu, 1979: 31). Sumerlilerin Orta Asya'dan Mezopotamya'ya geldikleri görüşünü savunan Salim Koca, dayanak noktası olarak Hrozný'nin eserine atıfta bulunmaktadır. Sumerliler kendi kaynaklarında ilk yurtlarının yerini, “Aralı (Aral)'den geldik, Kaphuzi (Kafkasya)'den geçtik” şeklinde bir ifade ile belirtmişlerdir (Koca, 1992: 44). Sumerlilerin kendi kaynaklarında geçen bu ifadeyi kabul ettiğimizde onların Aral Gölü çevresinden Mezopotamya'ya geldikleri sonucuna varılmaktadır. Uhlıg, ise Hazar Denizi çevresindeki bu oluşumların net olmadığı görüşündedir (Uhlıg, 2006: 14). Akdoğan, Sumerliler'in Mezopotamya'ya İran Yaylası üzerinden inmiş olmalarının muhtemel olduğu görüşündedir. Mezopotamya'da Türklerin yaşadığına ve bunların bir tablette rastlanan, icat etmiş oldukları bir nota yazısı ile Sumer ilahisini yazdıklarını belirtmektedir (Akdoğan, 2008: 153-154). Landsberger'e göre bütün büyük Sumer şehirlerinin Mezopotamya'nın güneyinde bulunmasını ve kuzeye doğru çıktıkça yerleşim yerlerinin azalmasını, Sumerliler'in en eski ve büyük tanrılarında “yer altı sularının beyi” Enki'nin kült yeri olan Eridu'nun Mezopotamya'nın en güneyinde bulunmasını Sumerliler'in Basra Körfezi üzerinden geldiklerinin önemli bir delili saymıştır. Landsberger, bir Sumer efsanesinde cennetin bulunduğu yer olarak geçen Dilmun (bugünkü Bahreyn) adasının bir Sumer tanrısı ve eşinin kült yeri olduğunu ve bu tanrılara buradan başka bir yerde tapılmadığını belirterek, Sumerliler'in Mezopotamya'ya ulaşmadan önce bu adada oturmuş olabilecekleri görüşünü ileri sürmüştür (Günbattı, 2007: 1).

Sumerliler Mezopotamya'nın tamamına değil, sadece Aşağı Mezopotamya'ya yerleşmişlerdir. Onlar, sahip oldukları bu topraklara, yani Aşağı Mezopotamya'ya “Kengi”, Yukarı Mezopotamya'ya da “Subartu” (Su arkası?) adını vermişlerdir. Sumerliler Aşağı Mezopotamya'da şehir devletleri halinde teşkilatlanmışlardır (

Koca, 1992: 38). Güney Mezopotamya'ya erken 5. bin yılda göçenler mülk edinen ve güç kullananların yanı sıra, mülksüzler, memnun olmayanlar ve bağımlı olanlar da vardı (Uhlıg, 2006: 10-11). Güney Mezopotamya'da Sumer ilinde yapılan arkeolojik araştırmalar Sumerlilerin Aşağı Mezopotamya'nın yerli halkı olmadığını göstermiştir. Arkeolojik kazılar, silindir mühürler ve piktografik yazının oldukça gelişmiş olması Sumerliler'in güney Mezopotamya'ya en az Uruk katı ortalarında veya sonlarına doğru göç ettiklerinin açık delilleridir (Bilgiç, 1982: 83-85). Yazının bu dönemde icat edilmiş olması Sumerlilerin oluşturmuş oldukları edebi, fikri bütün maddi kültür unsurlarını burada ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

Sumerlilerin Kültürel Etkileri

Sumerliler kullandıkları yazı sistemiyle etkili bir iletişim aracına sahip olmuşlar ve diğer medeniyetlerin de etkileşimine olanak sağlamışlardır. Türk dilinin en eski izleri Sumer kaynaklarındaki Türkçe sözlere aittir. M.Ö. 3100-M.Ö. 1800 yılları arasında ait Sumerce metinlerde 300'den fazla Türkçe söz yer almaktadır. Sumerceyle Türkçedeki ortak sözler ya ortak kökenden gelmektedir ya da alış veriş sonucu ortaya çıkmıştır. Hangi ihtimal doğru olursa olsun Türkçenin ilk verileri aşağı yukarı M.Ö. 3000-2000 yılları arasında çıkmakta, yani bundan 4-5000 yıl geriye gitmektedir. Ortak sözler Türklerle Sumerlilerin komşu olduklarını da gösterir. Türklerin hiç olmazsa bir bölümü M.Ö. 3000-2000 yılları arasında, belki de daha önce Ön Asya'da yaşamış olmalıdır (Ercilasun, <http://turkoloji.cu.edu.tr/> 31 Aralık 2010). Sumer kelimesi geç Akad dilinde "kültür arazisi" anlamına gelmektedir ve bu nedenle de yerleşikler haklı olarak göçmenleri "Sumerliler" yani "kültür getiriciler" olarak adlandırır (Uhlıg, 2006: 16).

Sumerlilerden günümüze ulaşan en önemli kültürel etkiyi onlar tarafından icat edilmiş olan yazının bulunması ve kullanılması oluşturmuştur. Yazının Sumerliler tarafından icat edilmiş olması onların çağdaş ve sonraki kavimlere kaynak olan çok yönlü ve unsurlu zengin bir kültür ve medeniyetin yaratıcısı bir kavim olduklarına işaret etmektedir (Bilgiç, 1982: 103). İlk Sumer yazısı, nesnelere ve eşyaların resimleri halindeydi. Yani, her türlü nesne ve eşya resimler ile ifade ediliyordu. Bunlar, resim olmaktan çıkıncaya kadar sadeleştirilerek, kullanılması kolay fonetik (ses) yazı sistemine dönüştürülmüştür. Sonunda, bu yazı, her türlü fikri, tarihi ve edebi metni yazmaya elverişli bir hale getirilmiştir. Sumer çivi yazısı Mezopotamya kavimlerinin ortak yazısı olarak uzun süre yaşamıştır. Mezopotamya dışında, Hititler, Urartular, Hurriler ve Persler de bu yazıyı kullanmışlardır. Hatta Mısır sarayında da çivi yazısını bilen birçok kâtip bulunuyordu (Koca, 1992: 41).

Sumerlilerin yazının dışındaki diğer bir etki alanını ise dil oluşturmaktadır. Sumerliler tarafından kullanılan dil ile Türk dilinin ilgisi yıllardır araştırılan konulardandır. Benno Landsberger'e göre Sumerlilerin kullandıkları Sumerce dili onların Mezopotamya'ya göç etmelerinden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Sumerce'ye iki ve daha fazla heceli ve Sumerce'nin bünyesinden farklı yer adları ile meslek adları ve diğer kültür kelimeleri girmiştir (Bilgiç, 1982: 85). Landsberger tarafından yapılan çalışmalarda da Sumerce ile Türkçe arasındaki benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Sumerliler tarafından kullanılan Sumer dilinin eklemeli ve bitişken bir özellik göstermesi Ural-Altay dil grubuna dâhil olduğunu göstermektedir. Sumerce kompleksif denilen, muğlak fakat mantık sıraya bağlı cümle teşkili karakteri ile Türk dili ailesine yakın bir yapıya sahiptir. Kompleksif diller, önce faili, sonra çeşitli derecedeki mefuleri ve tali cümleleri ve sonra ana fiili bir an içinde zihinde, konuşmanın mantığına göre sıralayıp ona göre cümleyi ortaya koyan dillerdir. Sumercede kompleksif cümle yapısı ile ilgili olarak zincirleme

cümle şekli vardır. Sumerce'nin bu hali de Türkçeye benzer. Yani ibareler arka arkaya sıralanır ve sonunda bir gramer eki ile bağlanan bir bütün teşkil ederler (Bilgiç, 1982: 105). Bu yüzden Sumercede kullanılan kelimeler ile Türkçede kullanılan kelimeler arasında benzerlikler vardır. Sumerce ile Türkçe arasındaki benzerliklerin ortaya konulduğu ilk çalışmayı Alman araştırmacı Hommel yapmıştır. Hommel yapmış olduğu araştırmasında 300-350 arasında kelime tespit etmiştir. Osman Nedim Tuna tarafından yapılan araştırmalar da Sumerce ile Türkçe arasında ses ve anlam bakımından bazı kelimelerin aynı olduğunu göstermektedir. Dingir=Tengri (Tanrı), kapkagag=kapkacak, men=men (ben), sag=sag (sağ, sağlam, iyi), tibaba= (demir), tin=tin (hayat, ruh), giş=yış (Orman, dağ, ağaç), gişig=eşik, gud=ud (Öküz), tir=yir (yer, toprak), nigin=Yığın (Yığın, küme), zibin=cibin (sinek), urugal=kurgan (mezar), ud=öd (zaman), umuş=ukuş (anlayış, akıl), agar=ağır,zag=sağ (sağ taraf), uş=us(akıl), u=u (uyku), ziz=çeç (tahıl yığını), şir=yır(şarkı, türkü), marun=karınca, dip=yip(ip), dirig=irig (iri, kaba sert) kelimeleri Osman Nedim Tuna'ya göre Sumerce ile Türkçe arasında ortak olan kelimelerden bazılarıdır (Koca, 1992: 44). Osman Nedim Tuna, Sumerce ile Türkçe arasında bir bağlantının olduğunu yaptığı çalışmada ortaya koymuş ve en az 160 kelimenin iki dilde ortak olarak kullanıldığını kanıtlamıştır. Sumerce ile Türkçeyi karşılaştıran bir diğer araştırmacı Olcas Süleyman'dır. Olcas Süleyman, 60 kelimenin Türkçe ile Sumerce arasında aynı anlamda kullanıldığı sonucuna varmaktadır. Sumerce ile Türkçe arasındaki benzerlik çalışmaları sadece tarihçi, filolog gibi akademisyenler tarafından yürütülmemiştir. Bu konuya ilgi duyan, merak uyandıran kişiler de bu alanda çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu çalışmayı yürütenlerden birisi de Mehmet Ünal Mutlu'dur. Yüksek Mühendis olan Mehmet Ünal Mutlu, İlk kubbenin kimler tarafından yapıldığını bir kubbenin onarımı esnasında merak etmiş, bu merakını gidermek için araştırma yapmaya karar vermiştir. Araştırmalar O'nu Sumerlilere kadar götürmüştür. Mehmet Ünal Mutlu da 20 civarında kelimenin Türkçe ile Sumercede ortak kullanıldığını tespit etmiştir. Sumer atasözleri de Türk atasözlerinin hemen hemen aynıdır (Hatiboğlu, 1979: 39).

Sumerlilerin kullanmış oldukları yazı ve dil bütün Mezopotamya, Suriye-Filistin, bilhassa Anadolu, kısmen Mısır'a yayılmış ve buralar üzerinden klasik Batı âlemine ve dolayısıyla bütün dünyaya geçmiş ve bugünlere ulaşmıştır (Bilgiç, 1982: 82). Göçler neticesinde Sumerlilerin kültürlerinin Avrupa'yı etkilediği görülmektedir. Kazılarda çıkarılan tapınakların, sarayların, hatta özel evlerin yapı tekniği ve stili daha sonraki milletlerin mimarisinde şu veya bu tarzda görülmektedir. Yapılarda en az 5 bin yıl önce Sumerlilerin uyguladıkları kemer, kubbe sistemi, sütunlar, yuvarlak pencereler, mozaikler, duvar süsleri, kabartmalar, sunaklar, nişler, avlular, Orta Doğu'da olduğu gibi Yunan ve Roma yolu ile Avrupa mimarisine girmiştir. Silindir mühürlerinde görülen, tapınakların duvarlarını süsleyen Hayat ağacının iki tarafında duran veya birbirleriyle kavga eden mitolojik hayvan figürleri, arslan başlı kartal, uzun boyunları birbirine geçmiş masal hayvan sahneleri İtalya, İspanya, Fransa, İsviçre ve Orta Almanya'da bulunan Ortaçağ kiliselerinde çeşitli süslemeler halinde görülmektedir (Çığ, 1994: 236). Sumer kültür ve medeniyetinin diğer bölgelere yayılmasında en önemli etkiyi Akadlılar'ın Sumer maneviyat ve fikriyatını sadeleştirerek Akadça'ya geçirmiş olmaları etkili olmuştur. Böylece, Akadlılar'ın kendilerinden başka diğer komşu kavimler de, onların aracılığı ile Sumer kültür mirasından faydalanmaya başlamışlardır (Bilgiç, 1982: 118).

SONUÇ

Sumerlilerin kültürel hayatları, yaşam biçimlerindeki özellikler, kullandıkları dillerindeki kelimelerle Türkçedeki kelimelerin özdeşliği, dillerinin Ural-Altay dil grubundan olması, Orta Asya Türk kültürüne özgü efsanelerin Sumerlilerde de var olması, dini inanç sistemlerindeki benzerlikler ve tapınaklarındaki mimari yapıların özellikleri gibi etkenler onların Orta Asya kökenli bir kavim olduklarını doğruladığı gibi kanaatimizce onların Orta Asya'dan Mezopotamya'ya geldiklerine işaret eder. Yine onların Orta Asya'dan geldiklerine işaret kabul edebileceğimiz unsurları Orta Asya Türk devletlerinde gördüğümüz dağ, ağaç, ırmak kültürlerinde aramızda yerinde olacaktır.

Sumerliler meydana getirdikleri medeniyet sayesinde komşu kavimlerini etkiledikleri gibi daha sonraki medeniyetlerin de kültürel etkilenmelerine neden olmuşlardır. Yazı ve dilin dışında önemli buluşlara imza atan Sumerliler astronomi ile ilgili çalışmalar yapmışlar, matematiksel işlemleri kullanmışlardır. Böylece diğer devletlerin de etkilenmelerini sağlamışlardır. Bu etkileri mimari, sanat alanlarında görmek de mümkündür.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, B. (2008). "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 49, S. 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 151-190.
- BİLGİÇ, E. (1982). "Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri", *DTCF Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi Ayrıbasım*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 75-121.
- ÇEÇEN, S. GÖKÇEK, L. G. (2005). "Sumerce'de Kültür Tarihimize Dair İzler", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C. I, S. 1, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, s. 1-7.
- ÇİĞ, M. İ. (1994). "Sumerlilerden Zamanımıza Ulaşan Kültür İzleri", XI. TTKB, (Ankara: 5-9 Eylül 1990), C. I, Ankara: *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, s. 235-246.
- DURMUŞ, İ. (2006). "Milattan Önceki Dönemlerde Anadolu'da Türk Varlığı", *Uluslararası Askeri Tarih Dergisi*, S. 87, Ankara, s. 1-13.
- DURMUŞ, İ. (1993). *İskitler (Sakalar)*, Ankara: *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*.
- ERCİLASUN, A. B. (2010). "Tarihten Geleceğe Türk Dili", (erişim) <http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/7.php> 31 Aralık 2010.
- GÜNBAĞI, C. (2007). *Sumerler, Gutlar, Hattiler, Huriler, Urartular Kökenleri, Tarihleri, Dilleri ve Kültürleri*, Ankara: *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*.
- HATİBOĞLU, V. (1979). "Türk Tarihinin Başlangıcı", *Türkoloji Dergisi*, C. 8, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 29-52.
- KOCA, S. (1992). "Eski Mezopotamya'da Tarih, Kültür ve Medeniyet", *Türk Yurdu Dergisi*, C. 12, Ankara, s. 38-44.
- KOCA, S. (1990). *Türk Kültürünün Temelleri-1*, İstanbul: *Damla Neşriyat*.
- KRAMER, S. N. (2002) *Sümerler Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, Çev: Özcan Buse, İstanbul: *Kabalıcı Yayınevi*.
- LANDSBERGER, B. (1943). "Sümerler", *DTCFD*, C. I, S. 5, Ankara, s. 89-96.
- UHLIG, H. (2006). *Tarihin Başlangıcında Bir Halk Sümerler*, Çev: Nilgün Ersoy, İstanbul: *Telos Yayıncılık*.